

С. М. Сітарський,
аспірант, кафедра національної безпеки,
Національна академія державного управління при Президентові України

ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ ТА СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

S. Sitarskiy,
graduate student, Department of National Security, National Academy of Public Administration the President of Ukraine

POLITICAL CONFLICT AND MODERN UKRAINIAN REALITIES

У статті розглянуто питання теорії політичного конфлікту, зазначено, що поглиблене вивчення цього питання є актуальним для сучасної України. Доведено пріоритетність політичних інструментів при розв'язанні конфліктів у сучасному українському суспільстві.

The article deals with the theory of political conflict, noted that in-depth study of this issue is critical for modern Ukraine. Of priorities and policy instruments in resolving conflicts in the Ukrainian society.

Ключові слова: політичний конфлікт, перебіг конфлікту, державне управління, національна безпека.
Key words: political conflict, the course of the conflict, governance, national security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аналізуючи ситуацію в Україні в контексті теорії політичного конфлікту, можна зауважити, що спроби пояснення політичних конфліктів у рамках традиційних раціональних моделей та схем наштовхуються на серйозні труднощі. Впродовж усього періоду незалежного розвитку Україна була й залишається конфліктогенним середовищем, що гальмує її подальший розвиток, стає на заваді євроінтеграційним прагненням. У зв'язку з цим постає необхідність переосмислення світового та вітчизняного досвіду дослідження політичних конфліктів, джерел їх виникнення, пошуку нових шляхів управління, розв'язання, мінімізації деструктивного впливу на національну безпеку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Соціологи, політологи, що займаються теорією конфлікту, не дійшли загальної думки з приводу корисності чи шкідливості конфліктів для суспільства. Так, багато хто з вчених вважає, що суспільство й окремі його складові розвиваються внаслідок еволюційних змін, а соціальний конфлікт має насамперед негативний, руйнівний характер. Зокрема, Т. Парсонс, Е. Дюркгейм, Е. Мейо, М. Бердяєв, Д. Дьюті, П. Сорокін розглядають конфлікти як аномалії політичного процесу, а політику як необхідність підтримання "соціальної солідарності" (Дюркгейм). Ці дослідники наголошують на стійкості й стабільності суспільства, як його "природному" стані, вважаючи конфлікт певним відхиленням, "хворобою" людських стосунків. На їх переконання кризову форму боротьби протилежностей слід віднести до відхилень від нормального еволюційного розвитку [1, с. 112]. Таку оцінку конфліктності збережено в багатьох сучасних теоріях конфлікту та полеміці науковців про суспільну функцію конфліктів.

Натомість А. Токвіль, К. Маркс, М. Вебер, Г. Зіммель, а пізніше К. Боулдінг, А. Козер, В. Парето, Р. Дарендорф розглядали конфлікт як необхідний чинник у поясненні соціально-політичних процесів і змін, як нормальний аспект колективного життя [2, с. 155]. Ці дослідники вважали конфлікт головним джерелом політики, сутність якого полягає у докорінних змінах політичних систем, де вони розгортаються. Виходячи з цього, однією з головних функцій політичних та соціальних конфліктів можна вважати стимулювання динаміки суспільних процесів.

Як вже зазначалося, політичні конфлікти дають змогу конфліктуєчим групам суспільства і влади інформувати про свої інтереси та потреби й тим самим стимулювати позитивні зміни у суспільстві. При цьому багато що залежить від системи. У закритих (регідних) суспільствах конфлікти спричиняють поділ суспільства на два ворожих табори чи класи, а це призводить до революційного насильства. У відкритих суспільствах конфліктам дається вихід. Саме виникнення конфліктної ситуації значною мірою залежить від способів зіставлення протилежних інтересів, подолання суперечностей, що виникають при цьому. Таких способів може бути два. Перший з них ґрунтується на конфронтації, за якої несумісність інтересів соціальних груп є настільки значною, що розв'язання суперечностей можливе лише у спосіб силового нав'язування волі однієї групи іншій. Другий спосіб передбачає послаблення існуючих суперечностей між групами завдяки досягненню взаємного компромісу та згоди [3, с. 172].

У демократичних суспільствах інтереси різних соціальних груп інституційно репрезентують різні політичні партії, і конкретний конфлікт розв'язується у переговорний спосіб, завдяки реформуванню суспільства, зміни півної еліти на виборах під час парламентської боротьби та іншими цивілізованими методами. У результаті відбувається не руйнація, а розвиток суспільства [4, с. 6].

Більшість сучасних фахівців вважають, що політичні конфлікти відіграють позитивну роль у суспільному житті, оскільки вони сигналізують владі про існуючі суперечності, розбіжності позицій громадян та стимулюють дії, здатні поставити ситуацію під контроль. Дестабілізація влади й дезінтеграція виникають у суспільстві не тому, що існують конфлікти, а через невміння врегулювати політичні суперечності або елементарне ігнорування цих колізій [1, с. 113].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розглядаючи концепції конфлікту, можливо зробити висновок, що суспільство зберігається як єдине ціле завдяки існуючим у ньому внутрішнім конфліктам. Присутність сукупності різнохарактерних та різнорівневих конфліктів, їх складне переплетіння перешкоджає розколу суспільства на два ворогуючих табори, протистояння між якими може призвести до громадянської війни.

Будь-який політичний конфлікт завжди вмотивований ідеологічно. В ідеологічних концепціях кожної з протидіючих сторін поєднуються циркулюючі у суспільстві ідеологеми й міфологеми з реальними інтересами відповідної групи людей.

Політичний конфлікт може виконувати як негативні, так і позитивні функції. Одна з його негативних функцій полягає в тому, що у процесі розгортання й загострення боротьби за владу він спроможний різко послабити політичну систему, в якій зіткнулися між собою конкуруючі політичні сили, тобто може відбутися дестабілізація становища, основними ознаками якої є масові політичні страйки та інші форми політичних конфліктів. Позитивна функція виявляється у тому, що визрілий у надрах політичної системи конфлікт сигналізує суспільству, владним структурам про суперечності й розбіжності позицій певних індивідів та груп, стимулює дії щодо їхнього подолання. Найбільш важливою конструктивною функцією політичного конфлікту є його здатність каталізувати назрілі соціально-політичні зміни, а також те, що він є механізмом усунення диспропорцій, що виникли, створює нові альтернативи для розвитку, нові комбінації елементів і структур суспільства [5, с. 94].

Впродовж останнього десятиліття внутрішньополітична ситуація в Україні неодноразово загострювалася. Політичні конфлікти змінювалися один за одним. Суспільно-політичні кризи охоплювали політичну еліту, різні верстви населення, поширювалися на головні сфери життя — політичну, економічну, культурну, інформаційну. Їх перебіг та наслідки в цілому мали деструктивний вплив. Водночас до цього часу науковці, аналітики та експерти дають різні оцінки щодо зовнішніх та внутрішніх чинників, рушійних сил вказаних конфліктів, а також умов і можливостей їх виникнення у майбутньому.

Як йшлося вище, об'єктивний перебіг конфліктів як соціального явища може бути і позитивним (продуктивним), і навпаки. У політичному аспекті найбільш значущі ті конфлікти, що водночас охоплюють всі рівні соціальної, економічної і політичної структур, порушують і втягають максимально можливе в конкретних умовах число учасників. Такі конфлікти відбуваються в сфері суспільних відносин, зв'язаних з проблемами збереження або повалення влади, її зміцнення або підризу.

Політичні конфлікти дезорганізують та дестабілізують становище, але одночасно стають початком нового етапу розвитку у випадку їх позитивного вирішення.

Будь-який політичний конфлікт, маючи свої певні особливості, здатен відіграти певну конструктивну, деструктивну або взагалі руйнівну роль в розгортанні політичного процесу. Тому важливо знати ці особливості, щоб вірно орієнтуватися в політичній ситуації, як правило, нестабільній, динамічній, та займати продуману політичну позицію [6].

Сучасний етап політичного життя характеризується підвищенням ролі політичної свідомості, яка, будучи найбільш загальною категорією, віддзеркалює всі чуттєві, теоретичні, ціннісні, нормативні, раціональні, підсвідомі та інші уявлення людини, які виникають у процесі її стосунків з політичними структурами.

Обумовлено це як внутрішніми, так і зовнішніми умовами. З одного боку, політизація мас в сучасних умовах потребує підвищення рівня громадської свідомості взагалі й політичної зокрема. З іншого боку, вирішення глобальних проблем, що стоять перед людством, пов'язане з посиленням ролі політичної свідомості у світовій політиці.

Політичний конфлікт посідає помітне місце в структурі вітчизняної політики. Він може мати дві основні форми — зовнішньополітичну та внутрішньополітичну, а також специфічні риси й особливості свого перебігу.

Аналіз свідчить, що географічне положення, розмір території, кількість населення, комунікації, технологічний і воєнний потенціал, культурні традиції — все це важливі складові національної безпеки України, які потребують концептуального вираження в її геополітичній доктрині. Проте нинішній історичний період розвитку нашої держави характеризується відсутністю бажаної єдності поглядів у суспільстві щодо базових цінностей. Тому вар-

то погодитися з О. Валевським та М. Гончаром, що для сучасної України визначення власних геополітичних імперативів є нагальною проблемою [7, с. 512].

Сьогодні зовнішня політика майже всіх країн світу характеризується двома векторами: намаганням зберегти політичну незалежність та відшукати надійних партнерів для економічної, політичної, військової інтеграції [7, с. 512].

Однією з найважливіших умов зміцнення позицій України у світі як суверенної держави та її інтеграції до світової спільноти є нормалізація внутрішньополітичного стану, який зараз характеризується вкрай високим ступенем нестабільності. Більше того, політичний фактор несе в собі потенційну загрозу економічній стабільності: довгострокові інвестиції в українську економіку, що є необхідною умовою економічного підйому, переходять в розряд лише потенційних через високий рівень ризику, що генерується політичним середовищем.

В умовах фінансової кризи та конфліктних у своїй основі виборчих компаній в Україні кількість негативних чинників, спроможних вплинути на рівень політичних ризиків, продовжує зростати, перебуваючи в діапазоні від прогнозування політичної стабільності до подальшої ескалації. Спостерігається тенденція зростання рівня політичних ризиків, пов'язаних з відсутністю єдиної точки зору лідерів різних політичних сил щодо проблем суспільного розвитку й пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики, що негативно впливає на імідж країни загалом і створює проблеми з інвестуванням в економіку України з боку закордонних партнерів [8, с. 55].

Вживаючи поняття "політичний конфлікт", сьогодні практично ніхто не уточнює, про що саме йдеться. Цим поняттям автоматично позначається все, що відбувається на сучасній політичній арені України.

Теза про "нормальність" політичного конфлікту використовується для того, щоб легітимізувати в очах суспільства та міжнародної спільноти боротьбу за ресурси політичної влади, оскільки саме вона лежить в основі більшості, якщо не всіх політичних конфліктів. Але таке твердження є хибним, оскільки підмінюються, отожднюється поняття політичного конфлікту та конфлікту між політиками. Безумовно, політичний конфлікт у якомусь вигляді завжди проявляється в діяльності окремих політиків, політичних сил, партій тощо. Але слід мати на увазі й те, що конфлікти між окремими політиками далеко не завжди мають політичний характер. Тим часом їх намагаються трактувати й подавати як загальнонаціональні політичні конфлікти [9, с. 612].

Свого часу Аристотель окреслив поняттям політичного таке спілкування, яке прагне до вищого і загального блага. Інакше кажучи, до політичних питань належать ті, які стією чи іншою мірою стосуються всіх громадян, усього соціуму, всієї держави. Відповідно, під політичним конфліктом треба розуміти таке зіткнення поглядів, інтересів, програм, в основі якого лежать питання, що стосуються "загального блага".

Правильно організоване управління надає конфліктному процесові форми, яка забезпечує мінімізацію неминух політичних, соціальних, економічних і моральних утрат, оптимізацію сфер суспільного життя, причетних до конфлікту. Позитивні наслідки соціально-політичного розвитку постають не з конфлікту як такого і не з уявної безконфліктності, а з уміння впливати на конфлікт у потрібному напрямі.

Прийняття управлінських рішень у суспільстві, яке перебуває на стадії переходу до якісно нового стану, має свої особливості. Ідеться про ризик, який має суб'єктивний та об'єктивний характер. Об'єктивний ризик — це невизначеність у середовищі, де суб'єкт виявляє свою активність; суб'єктивний ризик — це готовність суб'єкта приймати рішення, враховуючи невизначеність ситуації. Під невизначеністю в даному разі розуміють неможливість спрогнозувати перспективи розвитку певних подій, багатоваріантність, неоднозначність суспільних процесів.

Характеризуючи сучасний розвиток нашої держави і суспільства, практично всі без винятку політики й науковці вказують на перехідний характер політичної системи, що реально існує в Україні. Наявність демократичної Конституції поєднується з явними проблемами в реалі-

зації її приписів. Більш того, багато нових демократичних інститутів, які мають сприяти поширенню й поглибленню політичної участі, розвитку громадянського суспільства, демократизації діяльності органів державної влади, виявляють якщо не проблемну життєздатність, то принаймні низку ефективності.

Для сучасної України стали реальністю такі, здавалося б, алогічні для розвинених демократичних країн явища, як "партії, які нікого не представляють", "засоби масової дезінформації" на противагу ЗМІ, що мали б поширювати об'єктивну і незаангажовану інформацію, "фракції, що дезорганізують роботу парламенту", "громадські організації, які не захищають інтереси громадян", "корпоративні органи державного управління" і т. д. Політик, який у передвиборній кампанії обіцяє одне, а після виборів робить інше, сприймається в суспільстві не як ганебна аномалія, а як природне явище вітчизняного політикуму. Складається враження, що політична система України на шляху від авторитаризму до демократії серйозно загальмувала свій рух уперед [9, с. 612].

Вирішення або усунення політичних конфліктів, знаходження компромісу й згоди в кожному конкретному випадку є важливим пріоритетом та постійною потребою влади. Дестабілізація в країні виникає не тому, що існують конфлікти. Вони, як вже зазначалося, завжди були й залишаться в громадянському суспільстві. Напруга виникає в результаті несвочасного виявлення, контролювання та регулювання конфліктним процесом, тобто управління ним. Під управлінням маємо на увазі врегулювання, вирішення, придушення, навіть ініціювання деяких конфліктів в інтересах суспільства або окремих його суб'єктів.

Більшість політичних конфліктів може бути оптимізована на будь-якому рівні та на будь-якій стадії. Звідси постає стратегічне завдання відносно політичних конфліктів — перетворення небагатьох масштабних, гострих та небезпечних конфліктів у багаточисельні, дрібні, негострі й не небезпечні конфлікти. Необхідно максимально можливе вилучення з життя суспільства і держави конфліктів з високим рівнем невизначеності та, відповідно, з малим відсотком керованості.

Органам державної влади не обов'язково кожного разу втручатися в будь-які форми конфліктів. Існують інші інститути, що сприяють вирішенню конфліктів "в обхід" держави. Втручання державних органів є необхідним в тому випадку, якщо конфлікти загрожують суттєво зачепити інтереси громадян, що не беруть участі в них; якщо виникають загрози встановленому порядку; у випадку здійснення суб'єктами конфлікту актів незаконного насильства; якщо виникають інші загрози національній безпеці.

Державне управління має бути налаштоване на профілактику й попередження конфліктів. Однак таке упереджене управління не зупиняється перед рішучим втручанням у конфлікт з метою його врегулювання. Безсилля державних органів, яке сьогодні піддається критиці з боку громадськості, скоріше всього, є результатом несвочасного реагування. Керувати означає передбачити й попереджати, інакше органи державного управління вимушені боротися з симптомами конфліктів замість їх причин.

ВИСНОВКИ

Ще не так давно політичний аспект загроз національній безпеці не розглядався державними діячами та науковцями як пріоритетний, однак сьогодні саме життя змусило переглянути акценти у процесах стратегічного планування й прийняття превентивних заходів у сфері безпеки. Серед науковців поширюється розуміння політичного пріоритету в процесах аналізу ризиків і загроз безпеці та визначенні способів їх практичного подолання.

Актуальним є цей підхід і для сучасної України. Розпад СРСР та детермінований ним розвал економічних та соціальних інститутів, масове безробіття, соціальна невлаштованість, незадоволеність, пригніченість психіки — все це призвело, в кінцевому рахунку, до виникнення так званої "енергії розпаду" (безробітні, біженці, вимушені переселенці, безхатченки, кримінальні елементи тощо). В результаті очевидно є подальша ескалація загроз національній безпеці України.

Недостатній рівень науково-теоретичного, концептуального й інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління у сфері національної безпеки ускладнює прийняття керівництвом держави виважених рішень (як на центральному, так і на регіональному рівнях), породжує конфліктні ситуації у владних структурах і суспільстві. Владні структури не мають достатніх можливостей завчасно прогнозувати розвиток подій в Україні та навколишньому політичному середовищі, належним чином враховувати сприятливі та обмежувальні чинники, що визначають результативність прийнятих політичних рішень, здійснювати планування навіть на середньострокову перспективу.

Проблеми національної безпеки не один рік привертають увагу вітчизняних науковців та політологів. Постійно проводяться наукові конференції, круглі столи, захищаються дисертації. Вітчизняними науковцями та їх закордонними колегами здійснюються спроби відпрацювати оптимальну методологію забезпечення безпеки різних сторін суспільної життєдіяльності. Теорія національної безпеки в Україні повільно, але прогресує.

Водночас практична діяльність органів державної влади щодо врегулювання політичних конфліктів у контексті національної безпеки вивчена недостатньо.

Література:

1. Конфліктологія / За ред., проф. А. Герасіної та М. Панова. — Харків: Право, 2002. — С. 112—113.
2. Конфлікт: сутність і особливості його проявлення / В. Сперанський // Соц.-полит. журн. — 1993. — № 5. — С. 155.
3. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / Редкол.: Ф. Рудич та ін. — К.: Парламент. вид-во, 1998. — С. 172.
4. Соціальні конфлікти в Україні: потенціал, сфери розгортання, проблеми розв'язання (громадська думка молоді) / В. Перебенесюк. — 1994. — Вип. 31. — С. 6.
5. Революция и конфликты в жизни общества: модели развития / Г. Соотл. — Таллін: Сокала, 1990. — С. 94.
6. http://www.uvauga.ru/HSD_chair/Political_science/ — електронное учебное пособие "Политология".
7. Національна безпека України: теорія і практика: навчальний посібник / Г. Ситник, В. Олуйко, М. Вавринчук / За заг. ред. Г. Ситника. — Хмельницький; Київ: Вид-во "Кондор", 2007. — С. 616.
8. Україна у глобальному світі: наслідки і перспективи / А. Шипілова // Матеріали круглого столу "Забезпечення національної безпеки України в умовах глобальних та регіональних невизначеностей" (Київ, 6.03.2012 р.) — С. 55—57.
9. Вимір історією, інтерв'ю, виступи, статті / В. Литвин. — Київ: Альтернативи, 2002. — С. 626.

References:

1. Konfliktologiya / Za red., prof. L. Gerasinoy ta M. Panova. — Xarkiv: Pravo, 2002. — S. 112—113.
2. Konflikt: suschnost' i osobennosti ego proyavleniya / V. Speranskii // Soc.-polit. zhurn. — 1993. — № 5. — S. 155.
3. Politichna sistema suchasnoi Ukraini: osoblivosti stanovlennya, tendencii rozvitku / Redkol.: F. Rudich ta in. — K.: Parlament. vid-vo, 1998. — S. 172.
4. Social'ni konflikti v Ukraini: potencial, sferi rozgortannya, problemi rozv'yazannya (gromads'ka dumka molodi) / V. Perebenesnyuk. — 1994. — Vip. 31. — S. 6.
5. Revolyuciya i konflikty v zhizni obschestva: modeli razvitiya / G. Sootl. — Tallin: Sokala, 1990. — S. 94.
6. http://www.uvauga.ru/HSD_chair/Political_science/ — elektronnoe uchebnoe posobie "Politologiya".
7. Nacional'na bezpeka Ukraini: teoriya i praktika: navchal'nii posibnik / G. Sitnik, V. Oluiko, M. Vavrinchuk / Za zag. red. G. Sitnika. — Xmel'nic'kii; Kiiv: Vid-vo "Kondor", 2007. — S. 616.
8. Ukraina u global'nomu sviti: naslidki i perspektivi / L. Shipilova // Materiali kruglogo stolu "Zabezpechennya nacional'noi bezpeki Ukraini v umovax global'nix ta regional'nix neviznachenostei" (Kiiv, 6.03.2012 r.) — S. 55—57.
9. Vimir istorieyu, interv'y, vistupi, statti / V. Litvin. — Kiiv: Al'ternativi, 2002. — S. 626.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2013 р.